ХРОНИКА НАЈАВЉЕНЕ СМРТИ: СЛОБОДАН МИЛОШЕВИЋ (1941–2006)

Историја и трагедија

„Да, животни пут Слободана Милошевића заиста има карактер Шекспирове творевине. Сви елементи су ту: амбиција, понос, моћ, насиље, злокобно утицајна жена, манипулације, дволичност, изазивање судбине, пад, освешћење, стоичко па и херојско ношење са злим силама, постхумно искупљење. И dramatis personae и сценски захват су колосални. У народу свиклом да производи више трагедија него што може да издржи, трагедија звана Слободан Милошевић нема премца”

Пише: др Срђа Трифковић*

Већ два и по миленијума европски човек негује трагедију као уметничку форму која јасно артикулише основне проблеме његовог постојања и одражава суштинску трагику тог постојања. *Трагедија као уметност* и *трагедија као живот* сусрећу се у личности Слободана Милошевића.

Шекспирове драме доживљавамо као одраз стварности, а не само као естетски феномен. Један Хамлет, Магбет, Ричард Трећи... саопштавају нам поруке безвременог важења језиком бардове маште који је вазда савремен. Са друге стране, тешко је отети се утиску да животни пут Милошевићев – који се стварно одиграо, ту, пред нама – има карактер Шекспирове творевине.

Тај пут може да се подели у четири периода неједнаког трајања и значаја.

УСПОН И СУНОВРАТ

У првој фази, до 1987, Милошевић је био немаркантни кадар Савеза комуниста Србије, апаратчик вичан унутарпартијским марифетлуцима, али слабо познат ван редова номенклатуре.

Са чувеним инцидентом у Косову Пољу рађа се *вожд* у кога се полажу огромне наде и очекивања милиона Срба са обе стране Дрине. Са Осмом седницом Милошевић постаје самоуверени лидер за којим се сврставају партијски лојалисти и ванпартијски патриоти у истом строју – не толико његовом намером, колико њиховом спремношћу да сопствена стремљења и жеље, разнородне и често међусобно несравњиве, пројектују на њега.

Супротности тог периода разрешене су у трећој фази (1992–2000), када цинично манипулативни мистер Хајд коначно односи превагу над *вождом* Џекилом. Ово је савршено одговарало Клинтоновом Вашингтону, са којим се Милошевић вазда надао некој нагодби. У тој нади охрабривала га је чињеница да са Запада, а пре свега из САД, није било озбиљних покушаја слабљења његовог унутрашњег положаја. Клинтонова администрација није подстицала успон озбиљне алтернативе Милошевићу јер је закључила још у раној фази југословенског конфликта да његов опстанак на власти одговара америчким интересима у балканској регији. Стратешка одлука америчке владе

да порази *Србе* (дакле *не* српског лидера или владу, или не *само* њих, већ национални ентитет у целини) представљала окосницу политике Вашингтона на Балкану од почетка 1992, па надаље. Српска страна је слабљена *споља* политичком изолацијом, санкцијама, медијском сатанизацијом, а *изнутра* кроз омогућавање неспутане, са Запада ничим ометане Милошевићеве власти и кроз омогућавање Милошевићу да врши непрекидан утицај на прекодринске Србе. Пустили су га да влада јер су били свесни да Србе води без идеја и без страсти.

И напокон, последње четири године његовог живота, у хашкој ћелији, доносе катарзу и делимично искупљење Слободана Милошевића пред нацијом и историјом за небројене грехе, свесне и несвесне, из претходне деценије и по. Некима је било јасно далеко пре изручења, а већини након њега, да је суђење њему било суђење нацији јер су оптужбе биле по дефиницији колективне. После процеса који је требало да протекне глатко, траје годину-две и буде окончан увелико ковертираном пресудом, било би саопштено да интеграција у *међународну заједницу* изискује да се Срби суоче са злоделима у којима су били колективни саучесници под Милошевићем, да их признају и да се јавно покају због њих, а богами и да плате одштету жртвама у износу сразмерно тежем од репарација наметнутих Немачкој у Версају. Спремност на прихватање свега наведеног била би доказ преваспитаности, а свако колебање доказ незрелости за *интеграције* .

ОСВЕШЋЕЊЕ И КАТАРЗА

Што све није испало по наведеном плану, заслуга је искључиво самог Милошевића. У припреми своје одбране он је испрва био вођен личним мотивима. Негде од почетка 2004, међутим, схватио је да без обзира каква била његова лична судбина, он обавља

један посао од историјског значаја. Побијајући злокобни хашки фалсификат новије српске историје као једног непрекинутог злочиначког удруживања у циљу стварања *Вел ике Србије*
, пројекта који има свој крвави траг од Гарашанина до данас, Слободан Милошевић је напокон у својој мотивацији и јавном деловању
спојио лични и национални интерес
. У претходне три фазе његовог личног и политичког живота тај спој нажалост није постојао: све до Хага његова је мотивациона структура била лично функционална, али системски дисфункционална.

После изручења Хагу, проблем Милошевића за Србе престаје да буде политички и постаје општенационални. Његово изручење представљало је кулминацију процеса који је започео и пре 5. октобра 2000. Њиме су потврђене две битне чињенице.

Као прво, *Срби су до даљњег престали да постоје као иоле самостални актери на међународној сцени* . Њихов је статус презреног објекта а не респекта вредног (па макар и омраженог) субјекта балканских процеса. Носиоци политичке моћи у Београду можда су се надали да ће изручењем себи обезбедити статус вазала спољних ментора. Ни толико им није пружено, јер *Западу су Срби били потребнији као монета за поткусурив ање него као послушни партнери*
. Вазалски однос подразумева и известан степен заштите неких националних и државних интереса подређене стране, а то је Србији после Милошевићеве предаје било тврђе ускраћено него до тада. Његовим изручиоцима јасно је стављено до знања да могу да буду само сатрапи, беспоговорни извршиоци, који не могу ни да се претварају да на ма шта имају права, већ морају бити захвални за оно шта им се и ако им се додели.

Као друго, *Видовданом 2001. завршен је деветомесечни период током којега је Србија имала шансу да развије стратегију повратка у свет на бази заштите националних и државних интереса* , самопоштовања и достојанства. До Видовдана је било места некој нади да ће у датом тренутку Коштуница своју тада још постојећу латентну снагу преточити у стварну моћ и спречити даље харање ДОС-овских гаулајтера. После тог датума за такав преокрет је било прекасно, без обзира на Коштуничин долазак на чело владе две и по године касније. Изручењем Милошевића поражена је нада у демократски препород Србије: уместо варљивих идеала 5. октобра, још тврђе је завладао општи цинизам који додатно утире пут западњачком нихилизму. Повратак Срба у тзв. Европу на бази самопоштовања одгођен је у недоглед.

Да, животни пут Слободана Милошевића заиста има карактер Шекспирове творевине.

Сви елементи су ту: амбиција, понос, моћ, насиље, злокобно утицајна жена, манипулације, дволичност, изазивање судбине, пад, освешћење, стоичко па и херојско ношење са злим силама, постхумно искупљење. И *dramatis personae* и сценски захват су колосални.

У народу свиклом да производи више трагедија него што може да издржи, трагедија звана Слободан Милошевић нема премца.

ПОСЛЕДЊИ СУСРЕТ

Милошевић је последњих година живота схватио да његова борба са хашким тужиоцима више није само његова. Ово се одражавало у решености да се инквизицији супротстави и по цену пренебрегавања сопствене сујете. Да је заиста тако, лично сам се уверио када сам почетком јуна 2004. добио Милошевићев позив да га посетим у Хагу и евентуално помогнем у припреми неких елемената његове одбране.

Њему није било непознато да сам до Видовдана 2001. изговорио и написао много тога неповољног, па и увредљивог о њему, на српском и енглеском.

Шта је било било је, гласила је порука коју ми је пренео правни саветник Милошевића; њему су сада потребни савети и препоруке за евентуалне иностране сведоке одбране, из редова америчких, канадских и британских пријатеља Срба, које лично познајем и са којима сам сарађивао у протеклих 12 година.

Изразио сам спремност да помогнем. Сматрао сам ту помоћ за своју моралну обавезу, с обзиром да у суђењу њему видим један безочно *политички* процес, који се одржава пред

нелегалним и нелегитимним судом, под лажном, злонамерном, а за српски народ и државу потенцијално фаталном оптужницом. Одговорио сам адвокату:

„Без обзира на лично мишљење ма кога од нас о пропустима Слободана Милошевића – а било их је на претек – ово што се њему сада догађа не тиче се само њега, већ једног скандалозног покушаја фалсификовања два века српске историје. Окончање његовог суђења, како га творци ове фарсе замишљају, не би означило крај српске Голготе већ гаранцију њеног наставка у недоглед. Суђење њему осећам као суђење самом себи и свим Србима, јер су оптужбе против њега по дефиницији колективне."

Три недеље касније, 24. јуна 2004, после уобичајене контроле и проласка кроз безбројне капије које воде до централног притворног одељења казнионице у Шевенингену, уведен сам у Милошевићеву *канцеларију*. Њему је на коришћење била додељена једна од просторија у затвору које се обично користе за посете затвореницима, величине око 2,5 пута 5 m. Соба је била осветљена оскудним дневним светлом и неоном. Била је без шарма, али и без непријатног мириса мензе и јаких дезинфекционих средстава који прате посетиоца у осталим деловима зграде. Једини комад нестандардне опреме био је мини клима-уређај. На једном од два стола су уз безбројне списе били апарат за кафу, који смо у неколико наврата користили током трочасовног разговора. На другом, за којим је седео Милошевић, био је компјутер, кутија „марлбороа" и футрола са кубанским „панателама".

Милошевић је изгледао у лицу свежије и у целини виталније него када сам га видео у хашкој судници годину дана раније. Имао је свеже испеглану плаву кошуљу са откопчаним првим дугметом, испод ње белу мајицу уз врат, тамне панталоне и црне мокасине. Поздравио ме је срдачно. Прекинуо ме је када сам почео да се представљам, истичући да ово није први пут да се сусрећемо јер смо се већ упознали у јесен 1993. у Женеви, у вили Данијела Боајеа. Ово ме је изненадило с обзиром да је тај наш први сусрет био крајње формалан и кратак, сличан стотинама других сличних сусрета које је несумњиво имао током 13 година власти.

После краћег разговора опште природе прешли смо на разговор о евентуалним сведоцима. Истакао сам да му препоручујем људе који имају име, углед, калибар и личну посвећеност истини о ратовима на подручју бивше Југославије.

Било ми је драго што је моје препоруке прихватио: захваљујући томе, наступила су два

сведока чије су изјаве имале одјека не само у хашкој судници већ и у медијима широм света.

ТАМНИ ЗНАМЕН ЛУБЈАНКЕ

Амбасадор Џејмс Бисет, као искусни канадски дипломата, сведочио је 23. фебруара ове године. Као амбасадор у Београду 1990–1992 није дозволио да политички притисци из Отаве утичу на његову перцепцију стварних збивања у бившој СФРЈ. По повратку из Београда неуморно је писао, јавно говорио и приватно утицао на измену преовлађујућих ставова западног естаблишмента. У најновије време истакао се и својим ефектним излагањима о Косову и Метохији на скуповима *Фондације лорда Бајрона за балканске студије* у Канади, САД, Великој Британији, СЦГ и другде.

Џејмс Џатрас, који је сведочио септембра 2004, показао се као важан вашингтонски инсајдер који је Клинтонову интервенцију на Балкану 1990-тих назвао моралном и геополитичком катастрофом која само иде у прилог глобалном Џихаду. Он је за процес био значајан пре свега као аутор два детаљна извештаја Републиканског политичког одбора америчког Сената, о шверцу оружја Изетбеговићу под окриљем Клинтонове администрације (објављен 1996) и о помоћи Клинтоновог тима албанским терористима (објављен 1997). Његово сведочење било је поткрепљено низом докумената коришћених приликом припреме та два извештаја, који иначе имају статус званичних докумената законодавних тела владе САД.

Сведока и сведочења више неће бити. Трибунал је обавио свој посао, у духу Ђержинског. Ускраћивање потребне неге незгодном оптуженику није квалитативно друкчије од метка у потиљак у подруму Лубјанке.

То не треба да нас чуди, јер – осим Чеке – само још хашки трибунал у новијој европској историји обједињује функције истраге, хапшења, саслушања, оптужбе, суђења и извршења казне. **<**

МИСТЕРИОЗНА СМРТ У ХАГУ

Лек у потиљак

Док је извештавање најутицајнијих западних медија о смрти Слободана Милошевића било очекивано непопустљиво у својим клишеима („балкански касапин", крив за „покретање три рата" и наређивање етничког чишћења и геноцида зарад „Велике Србије", итд.), истовремено је игнорисало још увек нерешену мистерију која окружује сам догађај. Након недеље проведене у Београду, током које сам разговарао са многим личностима које се налазе на супротним крајевима политичког спектра, могу нашим читаоцима представити чињенице у вези са овим случајем које се сматрају неподобним за штампање од стране Ganett-a, Tribune-a, NYT-a и Knight Ridder -a.

Милошевић је пронађен мртав у суботу, 11. марта, у 10:05 ујутру, у притворској јединици Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију недалеко од Хага. До његове смрти је дошло мање од недељу дана након што се још један оптужени Србин — бивши председник Републике Српске Крајине Милан Бабић — обесио у другом крилу исте притворске јединице УН, и недељу дана након што је Трибунал званично одбацио Милошевићев захтев за привремено пуштање у Москву због медицинског третмана.

Још занимљивије, Милошевићева смрт је дошла дан пошто је својеручно написао писмо руском министру спољних послова Сергеју Лаврову у којем износи сумњу да му је живот у опасности.

Неколико часова пошто је објављена Милошевићева смрт, његов правни саветник Зденко Томановић поднео је званичан захтев Трибуналу да се аутопсија обави у Москви, „узимајући у обзир његове јучерашње тврдње да је био трован у затвору". Трибунал је одбио овај захтев, и аутопсију је обавио холандски тим, у присуству двојице српских доктора. Никакви знаци тровања нису пронађени, али начелник кардиоваскуларног хирушког центра „Бакуљев", академик Лав Бокерија, који је дан касније у Хагу прегледао резултате аутопсије, рекао је да су лекови давани Милошевићу могли погоршати ситуацију: „Ми смо указивали како је пацијент могао бити лечен, али никакви кораци нису предузимани… Упозоравали смо више од две године да би нешто могло да се догоди пацијенту, али је руководство Трибунала избегавало да се са тим суочи." Руске дипломате у УН описале су извештај из Хага као „узнемирујући" и захтевали пун извештај од стране Секретаријата УН.

Сумње да је реч о подвали поткрепљене су чудним понашањем главног тужиоца Трибунала Карле дел Понте дан након Милошевићеве смрти. Она се 12. марта појавила пред новинарима добро расположена и изјавила да би Милошевићева смрт могла бити самоубиство, и нагађала да је он можда желео да спречи предстојећу осуђујућу пресуду. Тезу о „Милошевићевом изигравању правде" одмах су преузели медијски чопор и политичари из естаблишмента, понављајући је на хиљаде пута, стварајући утисак да је суђење ишло веома добро по Тужилаштво. Свако ко се срео са Милошевићем у Хагу — укључујући и мене — знао је да је њена спекулација апсурдна. Он је ефектно и на моменте бриљантно водио своју одбрану, нестрпљиво ишчекујући остатак суђења — не због тога што је очекивао ослобађајућу пресуду (нема такве среће у Хагу), већ зато што је веровао да доприноси исправљању историјских заблуда.

Некадашњи амбасадор Канаде у Београду Џејмс Бисет био је један од последњих сведока одбране који је видео Милошевића живог. Рекао ми је недавно у Београду да је током њихових дугих састанака 21. и 22. фебруара Милошевић на њега оставио утисак човека који тешко да размишља о самоубиству у Трибуналу:

„Био је савршено опуштен, ни најмање депресиван, и (чинило се) доброг здравља. Посвећен настојањима да се припреми за моје сведочење, остављао је утисак да је задовољан правцем у којем се суђење одвијало. Наредног дана, међутим, око 17 часова — након 2 или 3 сата нашег рада — одједном се зацрвенео у лицу и притиснуо руке уз

главу. Био сам затечен и упитао га да ли се осећа добро. Одговорио је да је ОК и објаснио да је стално осећао звоњаву и ехо у глави, иако је његов крвни притисак био под контролом. Рекао је да је то било изазвано проблемом са артеријом у његовом уху. И раније се жалио холандским докторима који су једноставно одговарали да је у питању психолошки проблем. Након његовог инсистирања урадили су му MPI преглед и открили да је био у праву у вези са артеријом у уху. Артерија је имала ‚омчу' и да би се проблем решио била је неопходна операција. Због тога је желео да иде у московску клинику која је специјализована за ову врсту обољења, али га је Трибунал одбио."

Бисету је било нарочито жао када је чуо за Милошевићеву смрт јер ће посао исправљања историјских заблуда и подметања, чијем довршетку се толико надао, остати недовршен. Сада више нећемо слушати Милошевићеве аргументе већ само медијски спин, пошто су сви докази у његову корист цензурисани:

„Знао је шта ради. Врло добро је водио унакрсна испитивања сведока тужилаштва, дословце уништавајући многе од њих који су се појавили пред трибуналом. Оспорио је већи део оптужнице, али јавност на Западу нема прилику то да чује пошто се чини да медији намерно прећуткују све што иде у његову корист... Постоји осећај олакшања у Хагу, због тога што је трибунал имао много проблема да изнесе и један чврст доказ који би доказао да је постојао геноцид на Косову или да је Милошевић ушао у злочиначко удруживање како би створио ‚Велику Србију'. Свеједно, они би га прогласили кривим. Он се није двоумио у томе, али је желео да у историју укључи чињенице. Нажалост, то више није могуће тако да свет остаје са НАТО интерпретацијом догађаја."

Није постојао ни један озбиљан покушај од стране било ког водећег западњачког медија да испита чињенице у овом случају и да пита ко је у ствари највише профитирао његовом смрћу.

Сумњу да је у питању смишљени немар трибунала деле и многи Срби који никада нису волели Милошевића, ни политички ни лично. Тврдња трибунала да је Милошевић на своју руку узимао снажне антибиотике који су неутралисали његову терапију за крвни притисак, наводно како би створио утисак да је терапија коју су му преписали холандски доктори била неделотворна те да би му се због тога дозволило да путује у Москву на лечење, потпуно је неубедљива из три разлога:

1. Милошевићево веома јавно упозоравање на трагове антибиотика у крви, евидентно и

у његовом писму Лаврову, не поклапа се са наводним планом да потајно пије лек на своју руку;

2. Милошевићеве просторије су биле под сталним надзором и предмет детаљних прегледа;

3. Сви посетиоци и њихове личне ствари (ташне, папири) подвргавани су ригорозним претресима од стране особља притворске јединице.

Што се тиче тврдње да је Милошевић „избегао правду", непристрасни посматрачи били су мишљења да је управо Карла дел Понте та која је губила правну битку. Оптужбе против Милошевића — геноцид, злочини против човечности, „удружени злочиначки подухват" са циљем стварања „Велике Србије" — одувек су биле политичке, и колективне су по својој дефиницији. Оне остају недоказане и, по стандардима било ког нормалног суда било које нормалне земље, до сада би биле одбачене. Нил Кларк, који је извештавао из трибунала за Guardian, запазио је да „тужилаштво не само да није јасно успело да докаже Милошевићеву личну одговорност за недела почињена на терену, него је и сама природа и величина злочина доведена у питање". Јулија Горин примећује да је покушај да се створи исламска „Велика Албанија" био прикривен наводним стварањем „Велике Србије":

„Сада, када је Милошевић мртав, поштеђени смо комешања широм света која би букнула да је Трибунал скупио храбрости да донесе пресуду засновану на доказима. И сви можемо мирно да спавамо пошто су недоказане оптужбе прихваћене као историја."

Околности под којима је дошло до Милошевићеве смрти изаћи ће на светлост дана пре или касније, и пресуда неће ићи у корист „међународне заједнице" нити концепта транснационалне правде. Он је био крив за многе грехове и грешке, али оне су биле ствар између њега и његовог народа. Хаг је био погрешан суд који је покушавао да га прогласи кривим за погрешне ствари, и одувек је био мотивисан неприхватљивим разлозима. (...)

Када сам га посетио у његовој ћелији јуна 2004. године, рекао ми је да вероватно никада неће изаћи одатле, али је био убеђен да ће његово „побијање смешне оптужнице

исправити историјске заблуде". И Милошевићева смрт то сасвим сигурно чини добро, чак и ако до „исправљања историјских заблуда" дође прекасно да се исправе тренутно важећи, неправедни и неодрживи, резултати југословенских ратова. Треба се плашити да ће они који су 90-их година заједничким напорима измислили фиктивни лик који носи име „Слободан Милошевић" сада употребити смрт историјске личности као добро дошлу могућност да се доврши карикатура, и њен изглед затим промовише као коначан, доказан и непроменљив. **<**

*Аутор је спољнополитички уредник америчког часописа „Кроникл" и директор Центра за међународну политику Рокфорд института, Илионис, САД

(Април 2006)